

Research Paper

Participatory Communication, Good Governance Indicators, and Factors Affecting Resilience in Crisis A Case Study of the Lorestan Flood

Hadi Khaniki¹, Anousheh MirMajlesi²

Received :April. 20,2024 , Accepted:May. 30,2023

Abstract

The purpose of this research is to examine the indicators of good governance from the perspective of the United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP) and the factors influencing resilience during crises. The study's context is a case study of the Lorestan flood that occurred in April 2019. This research explores participatory communication theoretically and reviews conceptual models of resilience, focusing on good governance indicators and their role in resilience. The research method is qualitative. To achieve the research objectives, five focus groups were formed based on gender, age, place of residence, occupation, and vulnerable groups, consisting of flood-affected individuals from Lorestan province. The findings of this research indicate that community resilience increases with efficient decisions, accountability, and accurate and transparent responsiveness. Participatory communication, as dynamic and horizontal communication, served to resolve the crisis, but insufficient attention to the media's capacity for awareness, weak crisis communication from official institutions, pre-existing public distrust of government institutions, and weak governance components and indicators before the crisis negatively impacted the resilience of people in these areas. This issue was exacerbated after the flood due to a lack of accountability, transparency, and other reasons.

Keywords: Good Governance, Participatory Communication, Resilience, Crisis Management, Participation.

¹ Professor, Department of Communication, Allameh Tabataba'i University : khaniki@atu.ac.ir

² PhD Student in Social Communication Sciences, Allameh Tabataba'i University :
a_mirmajlesi@atu.ac.ir (Corresponding Author)

Introduction

This research will pay special attention to the effective factors that lead to an increase in resilience in society. Paying attention to crisis communications as a special communication platform during a crisis is essential, and these issues will not occur except under the shadow of having the components of good governance. Governance requires management, and its basis is decision-making, which will become even more important during a crisis. Each indicator can affect the relief process, damage reduction, crisis management, and consequently the level of resilience of a society affected by a crisis. Therefore, paying attention to good governance indicators is more necessary than ever.

During a crisis, accountability, transparency, efficient and effective decisions, responsibility, the formation of public consensus, and participation become more important than ever. Each of these indicators can be effective in the crisis management process and how to utilize all capacities.

Good governance can be pursued in many areas. The image formed in people's minds about the performance of governments will not be corrected except by observing the components and indicators of good governance. An accountable, transparent government with high participation and a strong sense of responsibility, with effective and efficient decisions, creates trust. The level of society's resilience increases as a result of efficient decisions, precise and transparent responsibility, and accountability. The experience of the recent flood showed that the role of citizens and journalists in comprehensive coverage of events and attracting social participation was very important. This issue can be considered in the components related to governance and focusing on participation and effectiveness. If independent and participatory media flows are strengthened, all capacities can be utilized during a crisis, and by integrated crisis management and a crisis-responsive approach, the resilience of society can be increased.

The findings of this research help to better understand crisis conditions and, by examining the components of good governance, lead to strengthening the performance of civil and relief organizations during a crisis and increasing resilience.

Methodology

This research employs a qualitative method. Data collection was conducted through focus group interviews. There are five focus groups: Gender, age, occupation, place of residence, and vulnerability. The interviews began with a less structured approach and

then transitioned to a structured approach, and were analyzed using MAXQDA software.

Findings

Based on what was gathered from the discussions of five focus groups, we encountered a society where the damages caused by the flood severely harmed the development process of this province. Individual and social resilience in this province was low even before the flood, and after the crisis and problems caused by the flood, this resilience suffered irreparable blows.

On the other hand, wherever participatory communications functioned better, the resilience of individuals increased, and the share of participation compensated for some of the shortcomings of other components of good governance.

One of the notable findings in this research is the component "problems caused by the flood". This component had the highest number of references across the five groups. Floods cause extensive damages, but what can reduce the extent of damages and negative effects resulting from the crisis is undoubtedly good governance. The weakness of governance in confronting crises and reducing the damages and suffering of affected people will result in nothing but a crisis-vulnerable society with low resilience and limited adaptive capacity. The component "personal pains" also directly refers to the level of vulnerability and targets individual resilience. In the experience of the Lorestan flood, what has been neglected is providing grounds for strengthening social resilience and emphasizing the influential components of good governance.

The components "children, women, and the elderly" and "employment problems" were prominent components in the discussions. This indicates that the level of vulnerability in children, women, and the elderly is higher than in other groups, and in groups where elderly individuals were present, components related to reduced resilience were more frequently referenced. The recent flood in Lorestan dealt a severe blow to the individual and social resilience of this region and its people.

In the experience of the Lorestan flood, the components and indicators of good governance were severely weak and ineffective, and this created the groundwork for subsequent problems and the malfunction of other areas.

Given this research's emphasis on a crisis-resilient approach to crisis management, a management style that is dynamic and interactive and views crisis as an opportunity for development and positive change, good governance indicators can serve crisis management within this framework. Transparency, accountability, and responsibility can be a prelude to a crisis-resilient approach, and efficient and effective decisions, the

rule of law, and participation can pave the way for positive changes, comprehensive development, and the utilization of capacities during and after a crisis.

One of the issues is "rumor governance." The absence of a single spokesperson, lack of accountability, and lack of transparency during a crisis create fertile ground for rumors, and this happened during the Lorestan flood, where various rumors about the causes of the flood circulated. Official bodies did not take effective action to respond promptly and quickly, and official media also did not prioritize responding in the initial days. Discussions and denials only began when some rumors had already become ingrained as facts in people's minds, and unfortunately, the low social capital and trust in government officials and official bodies led to rumors being accepted more readily than reliable news. People are unaware of the real cause of the flood, and the government has not taken effective action to correct perceptions and eliminate rumors.

Paying attention to the integrated performance and coordinated management of all official and public institutions can lead to greater resilience in communities during times of crisis. For example, during a crisis, the Red Crescent, IRIB, and the Crisis Management Organization must have full awareness of each other's operations, and parallel efforts and mistakes should be significantly reduced. On the other hand, paying attention to accurate and transparent accountability to the public is very important. Affected people are highly vulnerable psychologically, and their questions should be prioritized for answers, not left to the last.

Fulfilling promises is another factor that can increase resilience. Affected communities that, after several months, were still complaining and whose problems had not been resolved, will have a much higher level of distrust in subsequent crises, social capital will severely decrease, and with such a crisis-stricken and chaotic society, no plan or decision will reach a desirable outcome. Therefore, for a resilient society, the flawed process must be corrected from the beginning, and lessons must be learned from past experiences.

Bibliography

- Afzali, M. (2012). *The role and function of virtual social networks in crisis management* (Master's thesis). Faculty of Communications, Islamic Republic of Iran Broadcasting University, Tehran. (In Persian)
- Akbariyeh, H. (2012). *The role of social networks in social participation: A survey of Facebook-using students' perspectives in Tehran universities* (Master's thesis). Semi-Attended and Free Specialized Education Campus, Allameh Tabataba'i University, Tehran. (In Persian)

- Alvani, S. M., & Alizadeh Sani, M. (2007). *An analysis of the quality of good governance in Iran*. Quarterly Journal of Management Studies, Improvement and Transformation, 53, 1-24. (In Persian)
- Ardakani, M. (2011). *Mass media and social participation: Investigating the role of mass media usage in the level of social participation among social sciences students at the University of Tehran and Allameh Tabataba'i University* (Master's thesis). Faculty of Social Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran. (In Persian)
- Aryan, A. (2012). *Communication and citizen participation in urban development* (Master's thesis). Faculty of Social Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran. (In Persian)
- Ashrafi Khouzani, F. (2014). *Natural disasters from the perspective of international law, with an emphasis on the draft of the International Law Commission* (Master's thesis). Faculty of Law, University of Qom, Qom. (In Persian)
- Azki, M., & Ghaffari, G. (2016). *Sociology of development*. Tehran: Kayhan Research Institute Publications. (In Persian)
- Betteridge, Brittny, Webber, Sophie (2019). Everyday resilience, reworking, and resistance in North Jakarta's kampungs. SAGE Journals, 2(4), 944-966. Doi: [10.1177/2514848619853985](https://doi.org/10.1177/2514848619853985)
- Bremner, Lindsay (2019). Planning the 2015 Chennai floods. SAGE Journals, published online: November 6, 2019. Doi: [10.1177/2514848619880130](https://doi.org/10.1177/2514848619880130)
- Diagne, Khady (2007). Governance and natural disasters: addressing flooding in Saint Louis, Senegal. Environment and Urbanization, 19(2), 552-562.
- Dimitrov, Roumen (2020). Communicating off the record. Sage journals, 9(1), 81-102. Doi: [10.1177/2046147X19841565](https://doi.org/10.1177/2046147X19841565)
- Eftekhari, A. (2008). *Media crisis management*. Communication Research Quarterly, 55, 21-52. (In Persian)
- Golvardi, M. (2017). *National resilience: A review of the literature*. Quarterly Journal of Strategic Public Policy Studies, 25, 294-310. (In Persian)
- Hosseini Jenab, V. (2013). *Resilience against earthquakes and crisis management planning: Lessons from Japan*. Tehran: Iranian Red Crescent Scientific-Applied Higher Education Institute. (In Persian)
- Jasebi, J., & Nafari, N. (2009). *Designing a good governance model based on open systems theory*. Iranian Management Sciences Quarterly, 16, 85-117. (In Persian)
- Kamani, S. M. H. (2009). *Proposing a crisis management (natural disasters) model for Iran* (Doctoral dissertation). Faculty of Management and Accounting, Allameh Tabataba'i University, Tehran.
- Kavousi Kalashmi, L. (2012). *Theater for development as a communication tool: Feasibility study in Iran* (Doctoral dissertation). Faculty of Social Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran.
- Khaniqi, H. (2005). *Development communication: Exploring fundamental definitions and issues*. Media Quarterly, 64, 106-120. (In Persian)

- Khaniqi, H. (2008). *Risk communication, crisis communication: Backgrounds, concepts, and theories*. Media Quarterly, 74, 81-105. (In Persian)
- Ledwith, M. (2018). *A critical perspective on community-based development* (M. Najm Iraqi, Trans.). Tehran: Ney Publishing. (In Persian)
- Madani Ghahfarrokhi, S. (2017). *The state of human development in Iran*. Tehran: Parseh Book. (In Persian)
- Mahboobi, L. (2013). *The status of environmental journalism in Iranian newspapers: Examining the coverage of major environmental events in 2010 in three Iranian national newspapers* (Master's thesis). Faculty of Social Sciences and Communications, Allameh Tabataba'i University, Tehran.
- Melkote, S. R., & Steeves, L. (2017). *Development communication in the Third World* (S. Bahrapour, Trans.). Tehran: Cultural and Social Studies Research Institute, Ministry of Science, Research, and Technology. (In Persian)
- Moghaddasi, F., Omid, R., Karimian, J., Nouri, E., Ashour, M., Kashi, F., & Azizi Mehr, K. (2017). *The state and civil experiences in Iran*. Tehran: Parseh Book. (In Persian)
- Morgan, D. (2015). *Focus groups as qualitative research* (N. Fathi, Trans.). Tehran: Ney Publishing. (In Persian)
- Motahari, Z. S., & Farzad Behtash, M. R. (2015). *Explaining community-based crisis management with an emphasis on earthquakes* (Report No. 307). Tehran: Tehran Urban Planning and Studies Center. (In Persian)
- Pollard, JA, Spencer, T, Brooks, SM (2018). The interactive relationship between coastal erosion and flood risk. SAGE Journals, 43(4), 574-585. Doi: [10.1177/0309133318794498](https://doi.org/10.1177/0309133318794498)
- Rabiei, A., & Pourhosseini, S. S. (2013). *Crisis and risk management*. Tehran: Payame Noor University. (In Persian)
- Rabiei, A., & Pourhosseini, S. S. (2014). *Crisis management: Concepts, models, and planning methods for natural disasters*. Tehran: Tisa. (In Persian)
- Rafieian, M., Rezaei, M. R., Asgari, A., Parhizkar, A., & Shayan, S. (2010). *Conceptualizing resilience and its indicators in community-based disaster management*. Quarterly Journal of Spatial Planning and Development, 4, 20-40. (In Persian)
- Ramadan-zadeh Lasboei, M. (2016). *Foundations and concepts of urban resilience: Models and frameworks* (Report No. 473). Tehran: Tehran Urban Planning and Studies Center. (In Persian)
- Sadraei, S. (2017). *An introduction to the theoretical foundations of good governance: A comparative study of governance in the UAE and Bahrain*. Monthly Nations Research Journal, 19, 23-37. (In Persian)
- Salavatian, S., & Roshandel Arbatani, T. (2011). *Media crisis management: A preventive approach*. Communication Research Quarterly, 2, 149-175. (In Persian)

- Sam Aram, E., & Mansouri, S. (2017). *Explaining and analyzing the concept of social resilience and evaluating its measurement indicators*. Quarterly Journal of Social Welfare Planning and Development, 32, 1-31. (In Persian)
- Sen, A. (2015). *Development as freedom* (V. Mahmoudi, Trans.). Tehran: University of Tehran Press. (In Persian)
- Sufi Majidpour, M. (2004). *The theory of good governance as a development policy*. Social Sciences Monthly Book, 11-14. (In Persian)
- Taheri Attar, G. (2010). *The nation-building model in light of good governance* (Doctoral dissertation). Faculty of Management and Accounting, Allameh Tabataba'i University, Tehran.
- World Meteorological Organization: Special Program for Flood Management. (2019). *Social aspects of integrated flood management and stakeholder participation* (A. Matin, Trans.). Tehran: Cultural and Social Studies Research Institute. (In Persian)

مقاله پژوهشی

ارتباطات مشارکتی، شاخص‌های حکمرانی مطلوب

و عوامل مؤثر بر تاب‌آوری در بحران؛ مطالعه موردی سیل لرستان

هادی خانیکی^۱، انوشه میرمجلسی^۲

تاریخ دریافت: ۰۳/۲/۱۴۰۳، تاریخ تایید: ۰۳/۳/۱۴۰۳

چکیده

هدف از این پژوهش بررسی شاخص‌های حکمرانی مطلوب از نگاه کمیسیون اقتصادی، اجتماعی آسیا و اقیانوس آرام^۳ و عوامل مؤثر بر تاب‌آوری در زمان بحران است. بستر مطالعاتی این تحقیق، مطالعه موردی سیل لرستان است که در فروردین سال ۱۳۹۸ رخ داد. این پژوهش ضمن بررسی نظری ارتباطات مشارکتی و مرور مفهومی مدل‌های تاب‌آوری به شاخص‌های حکمرانی مطلوب و نقش آن‌ها در تاب‌آوری می‌پردازد. روش انجام این پژوهش کیفی است. برای تحقق اهداف پژوهش، پنج گروه کانونی بر اساس جنسیت، سن، محل سکونت، شغل و گروه‌های آسیب‌پذیر و متشکل از افراد سیل‌زده استان لرستان تشکیل شد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که میزان تاب‌آوری جامعه با تصمیمات کارآمد، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی دقیق و شفاف افزایش پیدا می‌کند. ارتباطات مشارکتی به‌عنوان ارتباطاتی پویا و افقی در خدمت حل بحران بود اما کم‌توجهی به ظرفیت رسانه‌ها در آگاهی‌بخشی، ضعف ارتباطات بحران از سوی نهادهای رسمی، بی‌اعتمادی پیشین مردم به نهادهای دولتی و ضعف مؤلفه‌ها و شاخص‌های حکمرانی پیش از وقوع بحران، تأثیر بدی بر میزان تاب‌آوری مردم این مناطق داشته است. این موضوع پس از رخداد سیل نیز به دلیل عدم پاسخگویی و نبود شفافیت و دلایل دیگر تشدید شده است.

واژه‌های کلیدی: حکمرانی مطلوب، ارتباطات مشارکتی، تاب‌آوری، مدیریت بحران، مشارکت

^۱ استاد ارتباطات دانشگاه علامه طباطبایی؛ khaniki@atu.ac.ir

^۲ دانشجوی دکتری علوم ارتباطات اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی (نویسنده مسئول) :

^۳ A_mirmajlesi@atu.ac.ir

^۳ Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP)

بلایای طبیعی یکی از چالش‌های اصلی کشورهای در حال توسعه است که نه تنها باعث مرگ و میر افراد، درد و رنج عاطفی بازماندگان می‌شود بلکه به اقتصاد محلی منطقه‌ای که با فاجعه روبرو می‌شود، آسیب‌های جدی وارد کرده و باعث خنثی شدن دستاوردهای توسعه می‌شود. با توجه به گزارش سازمان ملل متحد از حوادث، در بازه سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۱ بر اثر وقوع بلایای طبیعی، افزون بر ۱/۱ میلیون نفر کشته شده‌اند و بیش از ۱۳۸ میلیارد دلار نیز خسارات مادی بر جای مانده است. (Al - Nammari & Alzaghal, 2014) به نقل از رمضان‌زاده، (۱۳۹۵) با توجه به تغییرات اقلیمی در فلات ایران و بی‌توجهی‌های گسترده نسبت به ساخت‌وساز در حریم رودخانه‌ها و تخریب پوشش‌های جنگلی، بروز سیلاب در بخش‌های مختلف ایران امری طبیعی است. بروز سیلاب در سال‌های گذشته خسارات فراوانی را به زیرساخت‌ها، مناسبات اجتماعی و اجتماعات شهری و روستایی وارد کرده است. اما آنچه در مطالعه سیلاب‌های سال‌های اخیر قابل تأمل است، نقش رسانه‌ها در اطلاع‌رسانی و آگاهی‌بخشی جوامع آسیب‌دیده، اطلاع‌رسانی درباره بحران، ایجاد هماهنگی و مدیریت در زمان بحران، هشدار مؤثر، نقش‌آفرینی اجتماعی در میان مردم آسیب‌دیده، مطالبه‌گری و پیگیری شرایط خسارت‌دیدگان است.

در گذشته کارکردهای مدیریت سیل همواره به‌عنوان مسئولیت دولت‌ها در نظر گرفته می‌شد و به اجتماعات مستعد سیل به چشم قربانیانی نگریسته می‌شد که به کمک نیاز دارند و اجتماعی که دچار بحران می‌شد اغلب منتظر اقدامات دولتی بود. اما امروزه تأکید بر مدیریت جامع سیل، به‌عنوان رویکردی چندوجهی و پیوسته مدنظر است. رویکردی که با در نظر گرفتن همه ظرفیت‌ها و امکانات، تقویت مشارکت‌های اجتماعی، بهره‌مندی از ظرفیت‌های رسانه‌ای و شاخص‌های حکمرانی مطلوب امکان‌پذیر است.

سیلاب‌ها علی‌رغم منافع محیطی و اقتصادی عظیم‌شان هم‌چنان رتبه نخست فجایع طبیعی را در اختیار دارند، باعث از دست رفتن جان انسان‌ها می‌شوند و بر توسعه پایدار تأثیر می‌گذارند. (برنامه ویژه مدیریت سیلاب سازمان جهانی هواشناسی، ۲۰۰۶: ۱۱)

این تحقیق به عوامل مؤثری که به افزایش تاب‌آوری در جامعه منجر می‌شود، توجه ویژه‌ای خواهد داشت. توجه به ارتباطات بحران به‌عنوان بستر ویژه ارتباطی در زمان بحران ضروری است و این موارد جز در سایه برخورداری از مؤلفه‌های حکمرانی مطلوب رخ نخواهد داد. حکمرانی مستلزم مدیریت است و اساس آن، تصمیم‌گیری است که در زمان بحران به مراتب اهمیت

بیشتری خواهد یافت. هر شاخص می‌تواند بر روند امداد رسانی، کاهش خسارت، مدیریت بحران و در نتیجه میزان تاب‌آوری جامعه‌ای که دچار بحران شده، اثرگذار باشد. از این‌رو توجه به شاخص‌های حکمرانی مطلوب بیش از هر زمانی ضروری است.

در زمان بحران، بیشتر از هر زمانی پاسخگویی، شفافیت، تصمیمات کارآمد و اثربخش، مسئولیت‌پذیری، شکل‌گیری وفاق عمومی و مشارکت اهمیت پیدا می‌کند. هر کدام از این شاخص‌ها می‌تواند در روند مدیریت بحران و چگونگی به‌کارگیری همه ظرفیت‌ها اثرگذار باشد.

حکمرانی مطلوب می‌تواند در حوزه‌های بسیاری دنبال شود. تصویری که از عملکرد دولت‌ها در اذهان مردم شکل بسته، جز با رعایت مؤلفه‌ها و شاخص‌های حکمرانی مطلوب اصلاح نمی‌شود. حاکمیتی پاسخگو، شفاف، با مشارکت بالا و احساس مسئولیت قوی، با تصمیماتی اثربخش و کارآمد باعث ایجاد اعتماد می‌شود. میزان تاب‌آوری جامعه در اثر تصمیمات کارآمد، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی دقیق و شفاف افزایش پیدا می‌کند.

تجربه سیل اخیر نشان داد نقش شهروندان و خبرنگاران در پوشش جامع وقایع و جلب مشارکت اجتماعی بسیار حائز اهمیت بود. این موضوع می‌تواند در مؤلفه‌های مربوط به حکمرانی و تمرکز بر مشارکت و اثربخشی، مورد توجه قرار بگیرد. اگر جریان‌های رسانه‌ای مستقل و مشارکتی تقویت شوند، در زمان بحران می‌توان از همه ظرفیت‌ها بهره برد و با مدیریت یکپارچه بحران و رویکردی بحران‌پذیر به بالابردن تاب‌آوری جامعه کمک کرد.

یافته‌های این تحقیق به درک بهتر شرایط بحران کمک می‌کند و با بررسی مؤلفه‌های حکمرانی مطلوب به تقویت عملکرد نهادهای مدنی و امداد رسانی در زمان بحران و افزایش تاب‌آوری منجر می‌شود.

مبانی نظری و مروری بر مطالعات گذشته

جان سرواس نظریه‌پرداز آمریکایی است که توانمندسازی را با مشارکت در تصمیم‌های جمعی مرتبط می‌داند. به‌نحوی که در فرآیند مشارکت، مردم بتوانند نتایج حاصل از تصمیمات را کنترل کنند و به‌نوعی به خودشان کمک کنند.

در ارتباطات مشارکتی که سرواس آن را مطرح می‌کند، ارتباط رها از هر نوع سلطه است و طرفین ارتباط در تبادل پیام و معنا مشارکت دارند. چنین رهیافتی، نیازمند شناسایی نیازهای اجتماع و افزایش آگاهی‌ها و اجرای راه‌حل‌های مشخص است.

آن‌طور که هابرماس ذکر می‌کند این کنش ارتباطی متقابل، کنشی عقلانی است که به تفاهم و توافق خواهد انجامید. در ارتباطات مشارکتی، ضرورت وجود رسانه‌های پرهزینه و بسیار حرفه‌ای و تحت کنترل دولت رد می‌شود و طرفداری از تکثر، محلی بودن، نهاد زدایی، تعویض نقش‌های فرستنده و گیرنده، افقی بودن ارتباطات و تعاملی بودن آن مورد توجه قرار می‌گیرد. (سرواس، ۱۳۸۴: ۹۸، به نقل از کاووسی، ۱۳۹۱: ۵۲)

در سال ۱۹۹۱ سرواس استراتژی‌های سنتی (مکانیکی) را با استراتژی‌های مشارکتی (ارگانیک) مقایسه می‌کند. در استراتژی‌های سنتی، انسان را به‌عنوان موضوع در نظر می‌گیرند درحالی‌که در استراتژی‌های مشارکتی، انسان فعالانه با موضوع درگیر است. (آریان، ۱۳۹۱: ۳۴) در مدل ارگانیک که می‌توان آن را اصول نظریه ارتباطات مشارکتی دانست، نگرش نسبت به مشارکت «فرایندی بی‌پایان» است. هدف پژوهشگران و سیاست‌گذاران، تلاش برای دستیابی به دیدگاهی مشترک است که خود مردم عامل تغییر هستند. سازمان‌ها در مدل ارگانیک، غیررسمی و پویا هستند و برقراری ارتباط به‌وسیله گفت‌وگو خواهد بود و خبری از تک‌گویی یا مشاوره نیست. (برخلاف مدل سنتی) در مدل ارگانیک فرضیه این است که مردم توانایی توسعه خود را دارند. برخلاف مدل سنتی که مردم را فاقد توانایی فرض می‌کند.

نظریه کنش مشارکتی یا همان ارتباطات مشارکتی مبتنی بر فرآیند دیالکتیکی گفتگو بین برنامه‌ریز و اجتماع است. هدف این رویکرد، کشف علل مشکلات اجتماع و استفاده از استعداد خلاق بشری برای حل مشکلات اجتماعی از طریق تغییر شرایط این مشکلات است. (آریان، ۱۳۹۱: ۳۷) در ارتباطات مشارکتی مسئولیت بین همه تقسیم می‌شود و همگان می‌توانند به پیامدهای تصمیمات و چرایی آن دست یابند.

ارتباطات مشارکتی را می‌توان این‌گونه تفسیر کرد:

- ✓ دریافت صادقانه‌ترین پیام‌ها، اطلاعات، دانش و ایده‌ها از مردم بر مبنای اصول ارتباطی
- ✓ تشویق مردم به اندیشیدن در مورد مسائل خود به‌جای انتخاب تحمیلی یکی از راه‌حل‌ها
- ✓ تشخیص نیازها و قابلیت‌ها از سوی خود مردم
- ✓ سازماندهی افراد در گروه‌های متعامل به‌منظور برقراری ارتباطات مؤثر، یافتن مشکلات و طرح‌ریزی اقدام‌های موردنیاز برای رفع مشکلات بر مبنای منابع موجود از سوی خود مردم
- ✓ خلاقیت، پشتکار و خودجوشی به‌جای تقلید، تحمیل و انفعال (نادری، ویسی ۱۳۸۱: ۷۰ به نقل از آریان، ۱۳۹۱: ۳۷)

به گفته ربیعی (۱۳۹۳ به نقل از روشندل اربطانی، ۱۳۸۸) دیدگاه‌ها و رویکردهای مختلفی در مدیریت بحران مطرح است که می‌توان سه دیدگاه متمایز را ذکر کرد. دیدگاه سنتی^۱ که بحران را اساساً پدیده منفی و نامطلوب می‌داند که باید از آن دوری جست. دیدگاه قانون طبیعی^۲ که بحران را جزئی از طبیعت زندگی بشر می‌دانند و علی‌رغم این که نگرش‌شان مانند دیدگاه سنتی، به بحران منفی است اما آن را انکار نمی‌کنند و موضعی منطقی دارند. سومین دیدگاه، دیدگاه تعاملی^۳ است که نگاه متفاوت و نگرشی مثبت به بحران دارد. این دیدگاه، پویا و تعاملی است. تغییر و تحرک اجتماعی در آن مطرح است و بحران‌ها را بخشی از دیالکتیک اجتماعی می‌داند که برای رشد و توسعه جامعه ضروری است.

بر اساس سه نوع دیدگاه مطرح‌شده، سه نوع رویکرد در مدیریت بحران قابل‌شناسایی است: رویکرد بحران‌گریزی^۴: مدیرانی که راهبرد انفعالی و واکنشی در قبال بحران دارند. هیچ‌گونه آمادگی قبلی و برنامه مشخصی ندارند.

رویکرد بحران‌ستیزی^۵: راهبرد فعال نسبت به بحران دارند. به محض وقوع بحران وارد عمل می‌شوند و فعالانه بحران را کنترل و مهار می‌کنند.

رویکرد بحران‌پذیری^۶: راهبرد فوق‌فعال حاکم است. مدیرانی که چنین رویکردی دارند بحران را فرصت تلقی می‌کنند و به دنبال توسعه و پیش‌برد اهداف خود هستند. (ربیعی، ۱۳۹۳: ۸۶-۸۸)

تاب‌آوری یک جامعه زمانی رخ می‌دهد که منابع کافی برای خنثی کردن سریع پیامدهای مخرب بحران وجود داشته باشد. ظرفیت سازگاری یک جامعه عبارت است از توانایی مقابله و رویارویی با شوک منفی که از بیرون و به واسطه عوامل بیرونی وارد منطقه و جامعه می‌شود که شوک‌های تجاری، بلایای طبیعی و مسائل مالی و اقتصادی از نمونه‌های بارز آن است.

شرایط نامناسب اقتصادی و اجتماعی از قبیل سیستم سکونت‌گاهی نامنظم، ضعف آگاهی‌های اجتماعی، عدم آگاهی از قوانین ساخت‌وساز، فقر توانمندی‌های مالی و اقتصادی، عدم رعایت استانداردهای ساختمانی و... می‌تواند منجر به بروز بلایا و آسیب‌پذیر شدن مردم و منطقه در برابر مخاطرات طبیعی شود و آن‌ها در نتیجه، دارای برگشت‌پذیری کمتری در برابر هرگونه شوک وارده باشند. (عینالی، ۱۳۸۸ به نقل از رمضان‌زاده، ۱۳۹۵: ۲۳)

¹ Classic View

² Natural Law

³ Interactivism

⁴ Crisis Flight

⁵ Crisis Fight

⁶ Crisis Acceptance

میزان آسیب‌پذیری^۱ اجتماع برحسب عوامل اجتماعی مانند فقر، جنسیت یا معیشت بررسی می‌شود.

مفهوم آسیب‌پذیری توصیف وضعیتی است که نشان می‌دهد افراد در برابر خطر و در جهت مدیریت آن، از جمله حفظ خود در برابر تهدیدات و حفظ درآمد و دارایی، قادر به دفاع از خود نیستند. (مدنی، ۱۳۹۶: ۵)

برنامه توسعه ملل متحد، آسیب‌پذیری را به‌عنوان شرایط یا فرآیندهای انسانی می‌داند که از عوامل فیزیکی، اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی به دست آمده و احتمال و میزان خسارت ناشی از بلایا را تعیین می‌کند. (UNDP, 2004 به نقل از رمضان‌زاده، ۱۳۹۵: ۲۴)

در طی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۲ بیش از ۲۰۰ میلیون نفر که بیشتر ساکن کشورهای درحال توسعه بوده‌اند از بلایای طبیعی هرساله، به‌خصوص سیل و خشکسالی آسیب دیده‌اند. (CRED, 2013 به نقل از مدنی، ۱۳۹۶: ۶)

واژه تاب‌آوری در چارچوب طرح هیوگو^۲ در سال ۲۰۰۵ میلادی و در همایش هیوگو مطرح شد. بعد از مطرح شدت تاب‌آوری در هیوگو، توجه به افزایش و بهبود این مفهوم در زمان بحران بیشتر شد. تا جایی که ایجاد جوامع تاب‌آور به‌وسیله روش‌هایی مانند یکپارچگی در دیدگاه‌های کاهش آسیب‌پذیری، افزایش ظرفیت محلی برای ایجاد تاب‌آوری و یکپارچه کردن کاهش خطر با طراحی و اجرای آمادگی اضطراری، واکنش، بازتوانی و برنامه‌های بازسازی دنبال شد (UN / ISDR, 2005: 3 به نقل از رفیعیان، رضایی، عسگری، پرهیزکار و شایان، ۱۳۸۹: ۲۱)

درحالی‌که اکثر افراد به میزانی آسیب‌پذیر هستند، گزارش توسعه انسانی ۲۰۱۴ بر کسانی تأکید دارد که به لحاظ زیستی و توسعه انسانی در شرایط وخیم‌تری قرار داند و در نتیجه به‌طور خاص آسیب‌پذیرتر هستند.

تاب‌آوری در جامعه تنها به معنای حفظ جمعیت‌های آسیب‌پذیر در برابر سقوط در فقر و محرومیت بیشتر و مشکلات پیچیده‌تر نیست، بلکه به معنای ایجاد محیط توانمند و تداوم ارتقای توسعه انسانی به‌خصوص در دهه‌های آینده است. (مدنی، ۱۳۹۶: ۸)

برخی از مدل‌های تاب‌آوری در جدول زیر ذکر شده است. این موارد از مقاله رفیعیان، رضایی، عسگری، پرهیزکار و شایان (۱۳۸۹) استخراج شده است:

¹ Vulnerability

² The Hyogo Framework for action 2005-2015

مدل‌های تاب‌آوری در سوانح طبیعی

ویژگی	مدل
این مدل نشان می‌دهد جامعه در قالب یک خط زمانی در شرایط خاص به دنبال توسعه می‌تواند در طول زمان، آسیب‌پذیری خود را بهبود ببخشد. این مدل سه مرحله دارد: جذب و تحمل تنش و خطر قبل از سانحه، برگشت به تعادل پس از سانحه؛ توانایی و ظرفیت برگشت به تعادل در هنگام و بعد از سوانح و تغییراتی در جوامع برای این که ایمن و تاب‌آور شوند.	مدل خطی - زمانی دیویس (۲۰۰۶)
این مدل مبتنی بر سرمایه (اجتماعی، اقتصادی، فیزیکی، انسانی و طبیعی) است.	مدل سرمایه‌محور (MAYANGA, 2007)
رابطه بین تاب‌آوری و آسیب‌پذیری در این مدل اهمیت دارد. تاب‌آوری در این مدل، فرآیندی دینامیک و وابسته به شرایط قبلی، شدت سوانح، زمان بین مخاطرات و تأثیر عوامل برون‌گرا است.	مدل مکانی (DROP) (Cutter et al., 2008)
این مدل رویکرد مدیریتی از پایین به بالا دارد و به مشارکت مردم در حل بحران‌ها توجه می‌کند. هدف آن، کاهش آسیب‌پذیری جوامع و تقویت توانایی و مشارکت مردم برای مقابله با مخاطرات طبیعی است.	مدل مدیریت سوانح اجتماع‌محور (CBDMM)

شاخص‌های حکمرانی مطلوب از نگاه کمیسیون اقتصادی، اجتماعی آسیا و اقیانوس آرام^۱
کمیسیون اقتصادی، اجتماعی آسیا و اقیانوس آرام اصول مهم حکمرانی خوب و عوامل مؤثر در تقویت این اصول را تبیین کرده است. به گفته صدراپی (۱۳۹۶) اصول حکمرانی خوب عبارت است از:

مشارکت: مشارکت می‌تواند مستقیم یا غیرمستقیم و از طریق نهادهای قانونی باشد.

حاکمیت قانون: حکمرانی خوب به چارچوب قانونی نیاز دارد که شامل حمایت کامل از افراد (به‌خصوص اقلیت‌ها) است. (دوانی، ۱۳۹۳ به نقل از صدراپی، ۱۳۹۶: ۲۹)

شفافیت: افراد جامعه باید از چگونگی تصمیم‌گیری‌ها باخبر باشند و رسانه‌های گروهی نیز به تجزیه و تحلیل و نقد سیاست‌ها بپردازند.

پاسخگویی: پاسخگویی نهادها، سازمان‌ها و مؤسسات در چارچوب قانونی به استوار شدن حکمرانی خوب کمک می‌کند.

شکل‌گیری وفاق عمومی: نظرات مختلف باید در قالب وفاق ملی و عمومی با هدف همگرایی بیشتر هدایت شوند.

¹ Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP)

حقوق مساوی (عدالت): حقوق مساوی برای تمام افراد، باعث ایجاد رفاه و آرامش پایدار می‌شود. **اثر بخشی و کارایی:** حکمرانی به‌عنوان ابزاری برای تنظیم فعالیت نهادها در راستای استفاده کارا از منابع طبیعی و حفاظت از محیط‌زیست است. **مسئولیت‌پذیری:** همه باید در قبال سیاست‌ها و اقدامات خود پاسخگو باشند. از نهادهای حکومتی تا نهادهای مدنی.

مروری بر مطالعات پیشین

گزارش کارگروه اجتماعی، فرهنگی و رسانه «هیئت ویژه گزارش ملی سیلاب‌ها» که در سال ۱۳۹۸ منتشر شد؛ علاوه بر بررسی مفصل آثار سیل بر حوزه‌های گوناگون، به بی‌اعتمادی بخش‌هایی از مردم لرستان به اطلاعاتی که از رسانه‌ها و منابع رسمی دریافت می‌کردند اشاره کرده و فقدان منابع هماهنگ و نبود شبکه یکپارچه مدیریت بحران را در چگونگی مواجهه با سیل مؤثر دانسته است. همچنین توصیه‌های اصلاحی این گزارش در مدیریت بحران و پیشگیری از خسارات احتمالی در بحران‌های طبیعی مؤثر خواهد بود.

«مفهوم و ارزیابی تاب‌آوری اقتصادی ایران» مقاله‌ای است از ابوالفضل غیاثوند و فاطمه عبدالشاه که در شماره ۵۹ فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی منتشر شده است. میزان تاب‌آوری اقتصاد ایران با استفاده از یک شاخص کلی که مبنای آن شاخص جک بورمن و همکارانش است در طول دوره زمانی ۱۳۷۵-۱۳۹۲ مورد مطالعه قرار گرفته است و نتایج آن با شاخص بریگو گلیو مقایسه شده است.

براساس یافته‌ها تاب‌آوری پایین و تقریباً در تمامی دوره کمتر از ۰/۵ است. این شاخص از سال ۸۶ به بعد، در پایین‌ترین حد خود قرار داد و دلیل اصلی آن بدتر شدن مؤلفه‌های حکمرانی و کارایی بازار بوده است.

«تبیین مفهومی تاب‌آوری و شاخص‌سازی آن در مدیریت سوانح اجتماع‌محور

(CBDM) مقاله‌ای است از مجتبی رفیعیان، محمدرضا رضایی، علی عسگری، اکبر پرهیزکار و سیاوش شایان که در شماره ۴ فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا در زمستان ۱۳۹۰ منتشر شده است. مناسب‌ترین مدل بر اساس رویکرد مفهومی و ساختار شاخص‌سازی ارائه‌شده، مدل ترکیبی DROP کارتر و CBDM است.

در این تحقیق از مدل‌های تاب‌آوری متعددی در مدیریت سوانح طبیعی نام برده می‌شود؛ مدل تویین (۱۹۹۹)، مدل خطی - زمانی دیویس (۲۰۰۶)، مدل سرمایه‌محور مایانگا (۲۰۰۷)، مدل مکانی یا DROP و مدل مدیریت سوانح اجتماع‌محور یا CBDM.

هادی خانیکی در مقاله‌ای با عنوان «ارتباطات مخاطره، ارتباطات بحران؛ زمینه‌ها مفاهیم و نظریه‌ها» که در شماره ۷۴ فصلنامه رسانه در سال ۱۳۸۷ منتشر شده به توصیف و تبیین دو مفهوم مخاطره^۱ و بحران^۲؛ فرآیندها و سازوکارهای ارتباطی آن‌ها می‌پردازد. ارتباطات مخاطره یک فرآیند ارتباطی تعاملی و نوعی زیرساخت اجتماعی بر پایه درک فراگیر از مخاطره در میان افراد و سازمان‌ها با توجه به ویژگی، سبب، سطح، اهمیت و چگونگی کنترل آن است. بنابراین مخاطبان نقش مهمی در ارتباطات مخاطره دارند.

«مؤلفه‌های سواد آب از منظر مدیران و روزنامه‌نگاران؛ مطالعه موردی سیلاب ۹۸ در خوزستان» عنوان مقاله‌ای است به قلم هادی خانیکی، بهار زندرضوی و نادره وائلی‌زاده که در شماره ۴۱ فصلنامه جامعه، فرهنگ و رسانه به چاپ رسیده است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد برای مدیریت خطرات مرتبط با آب، علاوه بر آموزش سواد آب به خبرنگاران و مدیران، توسعه اجتماعی اقتصادی منطقه نیز ضروری است.

کتابچه تاب‌آوری در برابر زلزله و برنامه‌ریزی مدیریت بحران و تجربیات ژاپن به قلم وحید حسینی جناب، احمدرضا جلالی، میرداود سیدی و مرتضی جعفری در سال ۱۳۹۲ توسط موسسه آموزش عالی علمی کاربردی هلال ایران وابسته به هلال احمر منتشر شده است. راهنمای برنامه عملیاتی تاب‌آوری در سانحه، آمادگی و برنامه‌ریزی مدیریت بحران، اصول تهیه برنامه عملیاتی، مشارکت مردمی و آموزش و برنامه‌ریزی ژاپن برای تاب‌آوری در برابر زلزله از فصول پنج‌گانه این کتابچه است.

«مبانی و مفاهیم تاب‌آوری شهری (مدل‌ها و الگوها)» عنوان گزارشی است که توسط مهدی رمضان‌زاده لسبوئی تهیه و از سوی مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران در اسفندماه ۱۳۹۵ منتشر شده است. بایسته‌های ایجاد شهر تاب‌آور عبارت است از سازمان‌دهی و هماهنگی با تأکید بر بهبود دانش و تجربه و مشارکت همه‌جانبه شهروندان و همچنین تخصیص بودجه و

¹ risk

² crisis

منابع مالی برای مناطق شهری که در محدوده خطر قرار دارند از جمله طرح‌های پس‌انداز و بیمه و کمک‌های نقدی برای کاهش خطرپذیری خانوارها و مشاغل.

کتلین تیرنی در کتاب ریشه‌های اجتماعی ریسک، تولید فجایع، تقویت تاب‌آوری

که با ترجمه محسن بدره و مینا اسکویی توسط پژوهشکده بیمه وابسته به بیمه مرکزی ایران در سال ۱۴۰۱ منتشر شده؛ به بررسی مفاهیم خطر و ریسک، مفروضات فرهنگی در حوزه ریسک، تأثیر اجتماع و توسعه در تولید ریسک و تاب‌آوری فاجعه به‌عنوان تب روز یا تفکر اشاره کرده است. این کتاب از بیمه به‌عنوان ابزار مدیریت ریسک یاد می‌کند و کشف ریشه‌های اجتماعی را در کنار ریشه‌های طبیعی مهم و مؤثر می‌داند.

«سری ابزارهای مدیریت یکپارچه سیل: مدیریت جامعه‌محور سیلاب»^۱ در رابطه با

مدیریت بحران سیل در سال ۲۰۱۷ زیر نظر سازمان مشارکت جهانی آب^۲ و سازمان هواشناسی جهانی^۳ تدوین شده است. ادبیات مدیریت سیلاب، جامعه‌محور است. در این مجموعه به دو روش برای محافظت از جان و اموال عمومی در برابر طغیان اشاره شده است: آب را از مردم دور نگه دارید (عمدتاً از طریق اقدامات ساختاری) و مردم را از آب دور نگه دارید (عمدتاً از طریق اقدامات غیر ساختاری). (UNISDR, ۲۰۰۹).

«مقاله مفهوم مدیریت یکپارچه سیل»^۴ عنوان مقاله‌ای است که زیر نظر سازمان مشارکت

جهانی آب و سازمان هواشناسی جهانی برای اولین بار در سال ۲۰۰۳ منتشر شده است. این مقاله به مباحثی مانند مدیریت ریسک، مدیریت تطبیقی، سیل شهری و تغییرپذیری در آن اشاره می‌کند.

«سری ابزارهای مدیریت یکپارچه سیل: نقش رسانه‌ها در مدیریت سیل»^۵ است که

زیر نظر سازمان مشارکت جهانی آب و سازمان هواشناسی جهانی در سال ۲۰۱۵ منتشر شده است. در زمینه مدیریت سیل، رسانه‌ها موضع واسطه بین تصمیم‌گیرندگان و جمعیت دارند. این وظیفه پیچیده مستلزم انجام هر سه کارکرد اجتماعی رسانه‌ها است. (شکاف دانش^۶، تنظیم دستور کار^۷ و پرورش ادراک‌ها^۱).

^۱ integrated flood management tools series: COMMUNITY-BASED FLOOD MANAGEMENT

^۲ global water partnership :www.wmo.int

^۳ world meteorological :www.gwp.org

^۴ Integrated Flood Management Concept Paper

^۵ integrated flood management tools series :the role of the media in flood management

^۶ knowledge gap

^۷ agenda setting

«راهنمای گام به گام عملیاتی و نرم افزاری^۲» است که زیر نظر «معاهده تاب آوری در برابر سیل^۳» و «سنجش تاب آوری در برابر سیل برای جوامع^۴» منتشر شده است.

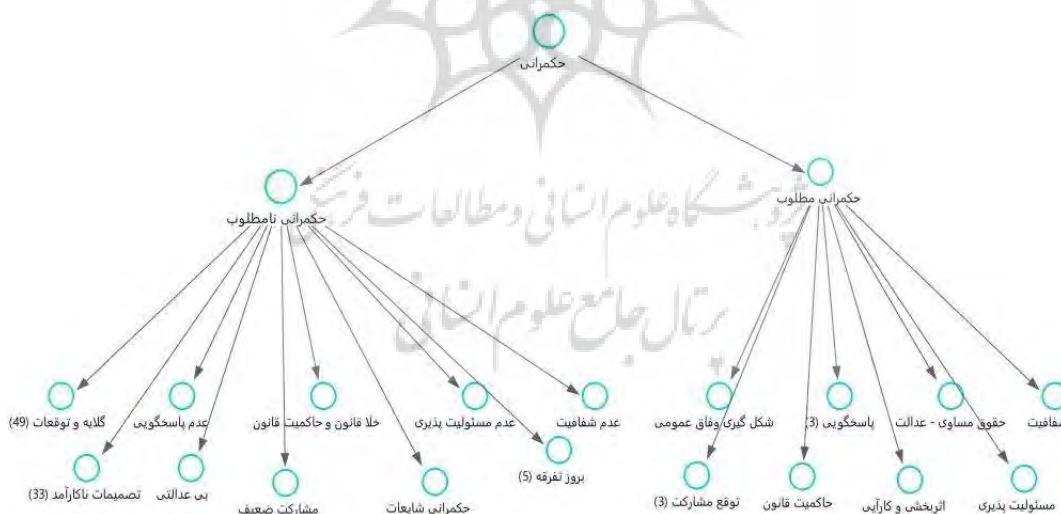
«نحوه برقراری ارتباط در مواقع اضطراری سیل: از مسئولان گرفته تا مردم^۵» داده‌نمای دیگری است که هنگام برقراری ارتباط با رسانه‌ها کاربرد دارد و در سه بخش استراتژی، محتوا و زنگ تشکیل شده است.

روش پژوهش

روش این پژوهش کیفی است. ثبت اطلاعات از طریق مصاحبه گروه‌های متمرکز انجام شده است. تعداد گروه‌های متمرکز پنج گروه است. جنسیت، سن، شغل، محل زندگی و آسیب‌پذیری. مصاحبه در ابتدا با رهیافتی کمتر ساخت‌یافته و سپس رهیافتی ساخت‌یافته انجام شد و با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA تحلیل شد.

تجزیه تحلیل داده‌ها

برای بررسی مصاحبه‌ها بر اساس رویکرد قیاسی و با توجه به مبانی نظری تحقیق، کدها حکمرانی و تاب آوری به زیرکدهایی^۶ مرتبط شدند.

¹ cultivation of perceptions

² Step by step guide to the process and software

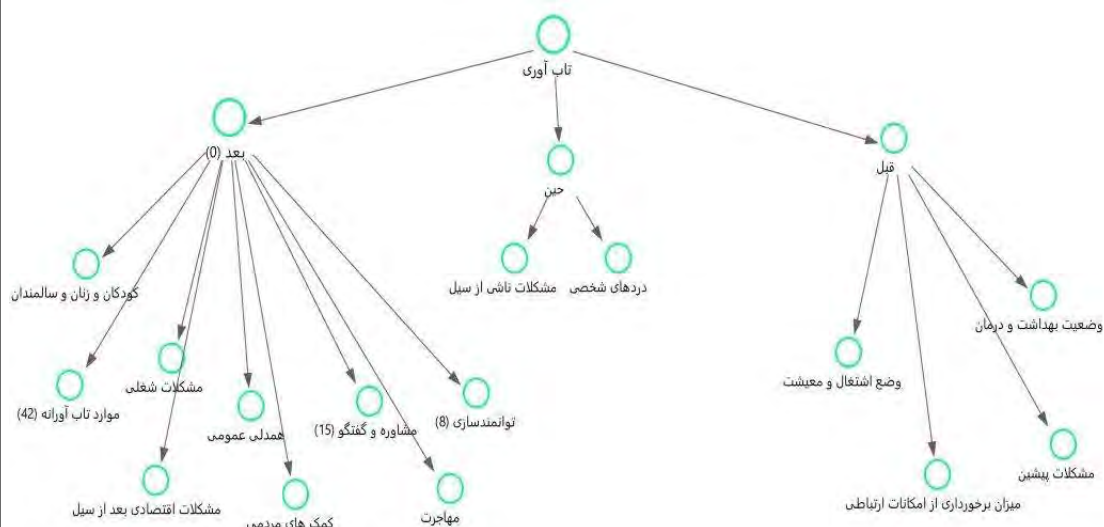
³ flood resilience alliance

⁴ flood resilience measurement for communities (FRMC): floodresilience.net/frmc

⁵ How to communicate during flood emergencies :from the authorities to the population

⁶ Subcodes

تاب‌آوری به سه مقطع تقسیم‌بندی شد که کدهای مربوط به آن در تصویر زیر ارائه شده است:

کدها	گروه اول - جنسیت	گروه دوم - سن	گروه سوم - شهری/روستایی	گروه چهارم - کشاورزان	گروه پنجم - گروه‌های آسیب‌پذیر	مجموع
حکمرانی	۷۸	۲۲	۶۵	۲۵	۳۸	۲۲۸
تاب‌آوری	۱۷۳	۶۰	۳۵	۷۸	۱۱۶	۴۶۲

بیشترین مؤلفه مربوط به کد «تاب‌آوری» و متعلق به گروه کانونی اول است.

۱. گروه کانونی اول - جنسیت

در گروه اول بیشترین مؤلفه در کد تاب‌آوری مربوط به مؤلفه «مشکلات ناشی از سیل» است. این مؤلفه در تاب‌آوری حین بحران تعریف شده و نشان می‌دهد مشکلات پیش‌آمده در اثر سیل، از همان دقایق ابتدایی بروز بحران تأثیر منفی بر تاب‌آوری افراد داشته است. برخی از مواردی که در گفتگوهای گروه اول مطرح شد:

«سیل که اومد همه چیز قطع بود.»

«هیچی برامون نموند!»

«راه‌ها بسته بود. کسی نیومد سراغمون.»

«هیچ خبری نداشتیم از دنیا.»

«مردها خیلی تحت فشار بودن. هم باید وسیله جور می کردن. هم حواسشون به کمک‌هایی که می‌رسید باشه... نمی‌شد اصلاً.»

مؤلفه‌هایی که به «مشکلات ناشی از سیل» مرتبط هستند به از دست دادن همه امکانات و وسایل زندگی، بسته شدن راه‌های ارتباطی و بی‌خبری از دیگر مناطق اشاره دارد. در این گروه سه نفر از افراد زن و مادر دو یا سه فرزند هستند. یکی از مادران نیز در زمان سیل باردار بود و با مشکلاتی روبرو شده است. چند مورد از گفته‌هایی که به این مؤلفه اختصاص دارند، عبارتند از:

«من باردار بودم. اصلاً هیچ کاری از دستم بر نمی‌اومد.»

«تازه مشکل داشتم و دارو مصرف می‌کردم.»

«روزهای اول حتی لباس نداشتیم تن بچه‌ها کنیم.»

«زن‌ها خیلی بیشتر اذیت شدند.»

«لباس نداشتیم تن بچه‌هامون بکنیم. بیشتر نگرانی‌مون برای بچه‌ها بود.»

«توی چادر حس امنیت نداشتیم. انگار در خونه همش باز بود.»

«زنان بارداری که مثل من استراحت مطلق هم بودن! واقعاً وحشتناک بود.»

۲. گروه کانونی دوم - سن

این گروه شامل سه نفر میانسال و سه نفر جوان هستند. شرایط روحی میانسالان به علت مشکلات بی‌شماری که با آن دست‌به‌گریبان بودند قابل تأمل است.

جوانان در زمان سیل و پس‌از آن علاوه بر پیگیری مشکلات شخصی خود، پیگیر مشکلات دیگران نیز بوده‌اند. منطقه وسیعی از شهر معمولان در سیل ۱۲ فروردین ۹۸ زیرآب رفت. از تخریب صددرصدی منازل تا فروریختن دیوارها و ترک برداشتن اسکلت ساختمان از جمله خسارت‌ها بود. بعد از گذشت چندین ماه از سیل؛ آن‌هایی که توان مالی داشتند یا کسی از افراد خانواده حامی‌شان بود، در مناطق دیگر شهر خانه اجاره کرده‌اند و آن‌هایی که توان مالی و حمایت معنوی کسی را نداشتند؛ همچنان در همان خانه‌ها ساکنند.

فعالیت افراد جوان تر در زمان سیل به صورت داوطلبانه بود. یکی از آن‌ها پیش از سیل هم به عنوان فعال اجتماعی در معمولان شناخته می‌شد؛ تصمیم گرفت تا خیریه‌ای متشکل از زنان معمولانی تشکیل دهد.

در گروه دوم بیشترین مؤلفه مربوط به کد «تاب‌آوری» است.

قبل از بحران (۸)	مشکلات پیشین	صفر	کمترین مؤلفه
	وضع اشتغال و معیشت	۳	
	میزان برخورداری از امکانات ارتباطی	۲	
	وضعیت بهداشت و درمان	۳	
حین بحران (۲۱)	دردهای شخصی	۴	
	مشکلات ناشی از سیل	۱۷	بیشترین مؤلفه
تاب‌آوری (۶۰)	کودکان، زنان و سالمندان	۱۰	
	موارد تاب‌آورانه	۸	
	مشکلات شغلی	صفر	کمترین مؤلفه
	مشاوره و گفتگو	۲	
	مشکلات اقتصادی بعد از سیل	۴	
	مهاجرت	۳	
	توانمندسازی	۱	
	همدلی عمومی	۲	
	کمک‌های مردمی	۱	
	پس از بحران (۳۱)		

مؤلفه «مشکلات ناشی از سیل» بیشترین مؤلفه است. برخی از گفته‌هایی که در این مؤلفه قرار دارند را مرور می‌کنیم:

«سیل اومد و همه چی رو برد با خودش...»

«وقتی سیل اومد فرار کردیم. دست خالی. با یه دست لباس.»

«جاده تا یه هفته خراب بود.»

«از طریق کوه می‌اومدن کمک ما. چون جاده‌ها قطع بود.»

«ما که دسترسی به جایی نداشتیم.»

«همه چی رو آب برد. تلویزیون، ضبط، یخچال، گاز، فرش. کلاً همه رو از دست دادیم»

«اینجا همه بدبخت شدن. همه خونه‌ها رفت زیر گل.»

«نه رادیو داریم نه تلویزیون...»

۳. گروه قانونی سوم - شهری و روستایی:

اهالی روستا با مشکلات خاصی روبرو بودند و ساکنان شهر، دغدغه‌های دیگری داشتند. گرچه فصل مشترک همه سیل و مشکلات ناشی از آن بود. نکته ارزشمند حضور یکی از ارتباط‌گران محلی در این جمع بود. این فرد پیش از سیل با تأسیس یک کانال تلگرامی، مشغول فعالیت درباره مشکلات و دغدغه‌های اهالی شهر معمولان و روستاهای تابعه بود. این شبکه ارتباطی، هم پیش از سیل مرجع خبری بخش زیادی از ساکنان این منطقه بود و هم در زمان بروز بحران و پس‌از آن به منبع خبری مهمی تبدیل شد که بسیاری از رسانه‌های جریان اصلی و دور از استان، برای کسب خبر و پوشش رویدادهای سیل در این منطقه؛ به این کانال رجوع می‌کردند.

بیشترین مؤلفه در گروه سوم، مربوط به کد «حکمرانی» و بیشترین مؤلفه به «خلأ قانون و حاکمیت قانون» مربوط است که در زیرکد حکمرانی نامطلوب تعریف شده است.

حکمرانی مطلوب (۴)	توقع مشارکت	صفر
	حاکمیت قانون	صفر
	شفافیت	صفر
	پاسخگویی	صفر
	شکل‌گیری وفاق عمومی	۴
	حقوق مساوی - عدالت	صفر
	اثر بخشی و کارایی	صفر
	مسئولیت‌پذیری	صفر
	گلایه و توقعات	۶
	مشارکت ضعیف	۲
حکمرانی نامطلوب (۶۱)	خلأ قانون و حاکمیت قانون	۱۲
	عدم شفافیت	۷
	عدم پاسخگویی	۹
	بروز تفرقه	۳
	تصمیمات ناکارآمد	۷
	عدم مسئولیت‌پذیری	۵
	بی‌عدالتی	۵
	حکمرانی شایعات	۵
حکمرانی (۶۵)		بیشترین مؤلفه

برخی از گفته‌ها عبارتند از:

«ما با مجوز خونه ساختیم. چطور نگفتن حریم رودخانه است؟! در روستا خونه‌ها کامل تخریب شده.»

«خودشون مدرسه ساختن اینجا. بهزیستی در حاشیه روده.»

«سال‌هاست که مردم، اونجا خونه ساختن. زمین کشاورزی دارن.»

«دلیلش زمین کشاورزی بود. مردم نزدیک به زمین‌هاشون بودن و همونجا خونه ساختن»

«زمین کشاورزی بود. صیفی می‌کاشتن. ارگان‌های دولتی اومدن ساختمان ساختن و کم‌کم مردم هم اومدن. اینجا ۵۰ ساله خونه ساختیم. اینجور آبی کسی ندیده. زمین خوبی بود برای سکونت.»

«ولی دولت مجوز داده. دلیل اصلی‌ش این نبوده که فقط چون طایفه‌ها تقسیم بشه اینجوری ساخته شد. دلیل اصلیش مجوز دولته.»

«چون خودشون مجوز دادن و ساختمان ساختن ما هم ساختیم. بنیاد مسکن به ما کمک داد تا بسازیم.»

مواردی که به مؤلفه «خلأ قانون و حاکمیت قانون» مربوط می‌شود، نشان‌دهنده ضعف قانونی و کمرنگ بودن حاکمیت قانون در زمینه ساخت‌وساز مسکن در زمین‌های نامناسب و یا بستر رودخانه است. سیل در شهر معمولان، به بخشی از شهر خسارت وارد کرد که در بستر رود یا نزدیک به حریم رودخانه ساخته شده بود. این بخش از شهر، بنا به گفته مردم محلی در ۴۰-۵۰ سال اخیر تغییر کاربری داشته و بناهای مسکونی و اداری در آن احداث شده است.

از سوی دیگر ساکنان روستای ابراهیم‌آباد که درست روبروی معمولان و در سوی دیگر رودخانه کشکان واقع شده، سال‌هاست با مشکل عبور و مرور روبرو هستند. مؤلفه «عدم پاسخگویی» در زیرکد حکمرانی نامطلوب، رقم بالایی داشت و یکی از مواردی که به آن اشاره شده است؛ بی‌تأثیر بودن تلاش‌ها و نادیده‌گرفته‌شدن نیازها و دغدغه‌های سیل‌زدگان است. تکرار گلایه «بی‌پاسخ‌ماندن خواسته‌ها» و «نادیده‌گرفتن مشکلات» از جمله مواردی است که در همه گروه‌ها و به‌طور ویژه در این گروه قابل‌تأمل است.

۴. گروه قانونی چهارم - کشاورزان

کشت کشاورزان گندم، جو و نخود بوده است و برخی کشت دیم و برخی کشت آبی داشته‌اند. سیل و طغیان کشکان، باعث شد تا مسیر رودخانه عریض شود و در برخی مناطق زمین‌های

کشاورزی به‌طور کامل زیر آب رفت. در برخی مناطق حتی زمین کشاورزی پس از فروکش کردن آب رودخانه نیز از بستر رود بیرون نیامد و علت آن تغییر مسیر رود در برخی مناطق است. از سویی آن دسته از زمین‌هایی که پس از فرونشست آب، از مسیر رودخانه جدا شدند نیز قابل کشت نبودند چون سیل مقدار زیادی سنگ و رسوبات با خود به همراه داشته و پاکسازی و آماده‌سازی مجدد این زمین‌ها نیاز به ماشین‌آلات سنگین و تلاش گسترده‌ای داشت که چنین هزینه‌ای در توان کشاورزان این منطقه نبود.

دو نفر از این افراد بالای ۸۰ سال سن دارند و بعد از سیل به علت از دست دادن زمین‌های کشاورزی و پمپ‌های آب، عملاً شغل خود را ازدست‌داده‌اند. هزینه بازیابی زمین‌ها و خرید مجدد پمپ‌ها بالاست و این افراد نه توان بازپرداخت این هزینه‌ها را داشتند و نه شرایط دریافت وام و پرداخت قسط. در گروه چهارم بیشترین مؤلفه مربوط به کد «تاب‌آوری» است.

تاب‌آوری (۷۸)	قبل از بحران (۱۴)	مشکلات پیشین	۱
		وضع اشتغال و معیشت	۸
		میزان برخورداری از امکانات ارتباطی	۵
		وضعیت بهداشت و درمان	صفر
	حین بحران (۳)	دردهای شخصی	۱
		مشکلات ناشی از سیل	۲
	پس از بحران (۶۱)	کودکان، زنان و سالمندان	۵
		موارد تاب‌آورانه	۲
		مشکلات شغلی	۳۷ بیشترین مؤلفه
		مشاوره و گفتگو	صفر
		مشکلات اقتصادی بعد از سیل	۷
		مهاجرت	صفر
		توانمندسازی	۱
		همدلی عمومی	۵
		کمک‌های مردمی	۴

در خصوص مشکلات شغلی که بیشترین مؤلفه را در این گروه دارد، توجه به گفته‌های افراد حاضر در گروه ضرورت دارد:

«همه مشغول خسارت‌های دیگه بودن که به خونه‌های مردم خورده بود.»

«کلاً زمین‌ها از دست رفت. بودجه نداریم دوباره پمپ بخریم.»

«پمپ‌ها رو کامل آب برد با ساختمون و همه‌چیز... فعلاً منتظر بارونیم!»

«کشت آبی به خاطر این که پمپ‌ها از بین رفت دیگه امکان نداره»

«اگه {خیر} می‌اومد مستقیم می‌بردنش سمت مردم و خونه‌ها»

«هزینه گریدر، لودر، یا راه‌سازی. بالاخره حتی یه زمین هم می‌شد باهاش پاکسازی بشه.»

«پمپاژها رو از نو تهیه کنیم. خیلی چیزها از دست دادیم. اکثر پمپاژها از بین رفت. شاید ده

خانوار به خاطر یه پمپ دچار مشکل شده باشن»

«اصلاً {رسانه‌ها و خبرنگارها} سراغمون نمی‌اومدن. همه می‌رفتن سراغ مردمی که سیل‌زده

بودن و خونه‌هاشون تخریب شده بود.»

«شن اومده روی زمین‌ها. با بیل مکانیکی باید برداشته بشه که به این سادگی نمیشه. خاک

کیفیت قبل رو نداره»

«بحث بودجه است. وام هم نمی‌تونیم بگیریم. توان بازپرداختش رو نداریم. ۳۰۰ - ۴۰۰

میلیون لازمه که بتونی زمین دیم رو آبی کنی.»

«الآن کشاورزی که خونه‌اش رو آب برده اگه بخواد تسهیلات ساخت مسکن بگیره، برای

بازپرداختش باید پول داشته باشه. وقتی زمینی نداره که کار کنه، این پول از کجا باید تأمین

بشه»

«احتیاج به دستگاه داریم تا زمین‌هامون رو درست کنیم. خودمون دست تنها نمی‌تونیم!»

«خسارت‌ها در بخش کشاورزی خیلی زیاده. خانواده‌های زیادی آسیب دیدن. یک پمپ مثلاً

از بین رفته که ۱۰ تا زمین بهش مرتبط بودن. یعنی ۱۰ تا خانواده.»

«مشکلات دیگه {در رسانه‌ها} بیان شده اما مشکلات کشاورزان اهمیت نداشته.»

علاوه بر «مشکلات شغلی» که بیشترین مؤلفه را دارد، «وضع معیشت و اشتغال» که در

مرحله پیش از بحران تعریف شده؛ رقم بالایی دارد. این موضوع نشان می‌دهد کشاورزان پیش از

سیل نیز مشکلات متعددی در رابطه با معیشت و اشتغال داشته‌اند؛ ازجمله هزینه بالا و

سودآوری پایین. یکی از دلایل این موضوع، رواج کشاورزی سنتی در این منطقه است و به گفته

خود کشاورزان، کشاورزی مدرن هنوز در این منطقه موردتوجه قرار نگرفته است.

۵. گروه کانونی پنجم - گروه آسیب پذیر:

گروه پنجم از زنان سرپرست خانوار، بی سرپرست یا مادرانی که فرزند معلول دارند تشکیل شد. گروهی متشکل از هفت نفر که همگی ساکن معمولان هستند و در اثر سیل، خانه و زمین‌های کشاورزی‌شان را ازدست داده‌اند.

برخی از افراد این گروه بیش از ۶۰ سال سن دارند و چند فرزند را سرپرستی می‌کنند. سیل به داشته‌هایشان آسیب‌های بسیاری زد و بدون داشتن پشتوانه مالی پس از سیل، با مشکلات بسیاری دست‌وپنجه نرم می‌کنند. این افراد از ابتدای شروع جلسه با چشم‌هایی گریان به سؤالات پاسخ می‌دادند و در بحث مشارکت می‌کردند که نشان از تاب‌آوری پایین‌شان داشت. نبود گروه روانشناس و مشاور و خلأ حمایت روحی از این افراد یکی دیگر از نکاتی است که به‌وفور در میان سیل‌زدگان دیده می‌شد.

یکی از افراد حاضر در این گروه یک فرزند معلول دارد و سال گذشته یک فرزند دیگر را ازدست داده است. علت فوت فرزند قبلی شرایط بد اقتصادی و ناتوانی در درمان این کودک بوده است. این خانواده در زمان سیل، به دلیل شرایط خاص فرزند معلول و وضعیت سخت زندگی در چادر و کمپ؛ مجبور به اجاره خانه‌ای شدند که در سیل هم آسیب‌دیده بود. اما به دلایل شرایط بد مالی، چاره‌ای جز این نداشتند و میان زندگی در چادر یا سکونت در خانه‌ای با دیوارهای نیم‌دار، دومی را انتخاب کردند.

یکی دیگر از افراد این گروه فرزندی معلول دارد و بی سرپرست است. سه دختر و دو پسر مجرد و همگی با هم زندگی می‌کنند که با کمک‌های بهزیستی و کمیته امداد، پیش از سیل هم زندگی سختی داشتند. اما بعد از سیل، به دلیل تخریب کامل منزل مجبور به سکونت در خانه بستگان و سپس اجاره‌نشینی شدند که همین موضوع مشکلات زیادی به آن‌ها تحمیل کرد. بیشترین تعداد مؤلفه مربوط به مؤلفه «مشکلات ناشی از سیل» است و پس از آن مؤلفه «کودکان، زنان و سالمندان» تعداد مؤلفه‌های بیشتری را به خود اختصاص داده‌اند.

تاب‌آوری (۱۱۶)	قبل از بحران (۱۱)	مشکلات پیشین	صفر
		وضع اشتغال و معیشت	۳
		میزان برخورداری از امکانات ارتباطی	۷
		وضعیت بهداشت و درمان	۱
	حین بحران (۴۱)	دردهای شخصی	۸
		مشکلات ناشی از سیل	۳۳
	پس از بحران (۶۴)	کودکان، زنان و سالمندان	۲۴
		موارد تاب‌آورانه	۱۲
		مشکلات شغلی	۲
		مشاوره و گفتگو	۲
		مشکلات اقتصادی بعد از سیل	۹
		مهاجرت	۲
		توانمندسازی	۳
		همدلی عمومی	۵
		کمک‌های مردمی	۵

برخی از گفته‌هایی که به این مؤلفه مرتبط است عبارتند از:

«خونهام رو پاکسازی هم نکردن گفتن قابل سکونت نیست.»

«خونه اجاره کردیم. همه‌چیز از بین رفت.»

«الآن به همه‌چیز نیازمندم. خونهام رو هم گفتن قابل سکونت نیست.»

«وسایل زندگی خودم و جهاز دخترم همه رفت.»

«با هیچ‌کس ارتباط نداشتم. اینقدر گرفتار بودم بعد از سیل که نمی‌فهمیدم کی شب میشه.»

«وسایل برقی همه سوخته. بخاری و وسایل همه رفته. حتی زمین هم نداریم که کاری

بکنیم. این از همه بدتره...»

«من مستأجر بودم. تا جایی که می‌شد وسایل مهمم رو نجات دادم. بقیه وسایل از دست

رفت... جهاز دخترم کلاً رفت.»

«من و دو تا دخترم دربه‌در شدیم. یه شب اینجا و یه شب اونجا...»

«بدترین حالت این بود که جایی نداشتیم بمونیم. با بدبختی گذشت. توی چادر همه مریض شدیم.»

همچنین توجه به مؤلفه «کودکان، زنان و سالمندان» با توجه به ترکیب افراد حاضر در گروه حائز اهمیت است:

«من دختر دارم و کسی نبود دنبال کار ما باشه. کسی که مرد داشت همه چی گیرش می‌اومد.»

«کسی که مردی داشت می‌تونست کمک بگیره... ما هیچ!»

«یه اتاق دادن بهم دخترم اینا. رفتم اونجا زندگی می‌کنم. داماد خرجم رو میده»

«ما که گوشه خونه بودیم هیچ کس نمی‌اومد»

«نه پا دارم که برم دنبال کارم و نه کسی بود بره. خودمم رفتم خونه دخترم. بدبخت شدیم با این سیل.»

«نه رومون نمی‌شد. مردها شاید برن حرف بزنین ولی زن‌ها نمی‌رن»

«اینجا زن‌ها بیشتر توی چادرها بودن»

«اگه پسری داشتی یا مردی، می‌رفت سر جاده و کمک‌ها رو می‌آورد. وگرنه زیاد چیزی بهت نمی‌رسید.»

«ما که بچه معلول داریم هم وضع بدتری داریم. هزینه دارو و پرستار و دکتر بردن زیاده»

«من سرپرستی ندارم که دنبال کارم باشه. نه زمین کشاورزی داشتیم و نه کاری. دو تا هم

دختر دارم توی خونه مجرد. چیکار کنیم؟»

«مثلاً زنی که بی‌سرپرسته چی کار کنه؟»

زنان در رخداد سیل آسیب‌های بیشتری را تحمل کردند. شیوه امدادسانی به‌گونه‌ای بود که نیازهای زنان در آن کمتر موردتوجه قرار گرفت و زنانی که بی‌سرپرست بودند، از توجه و کمک کمتری برخوردار شدند و به‌تبع آن، تاب‌آوری کمتری در بحران داشته‌اند.

از سوی دیگر این موضوع را می‌توان در کد حکمرانی نیز دنبال کرد. دو مؤلفه‌ای که در حکمرانی نامطلوب تعریف شده، «گلایه و توقعات» و «تصمیمات ناکارآمد» نیز رقم متفاوتی نسبت به دیگر مؤلفه‌ها داشته‌اند.

«بنیاد مسکن گفته نباید زندگی کنید. گفتن اگه آسیبی ببینید خودتون مقصرید. کجا بریم خب؟»

«خونه اجاره کردیم. ولی کسی کرایه خونه رو بهمون نمی‌ده.»

«به ما می‌گن باید توی همون روستا بمونید. درحالی‌که نه زمین کشاورزی داریم برای موندن و نه خونه‌ای برای سکونت.»

«زمینی که داده بودن برای ساخت خونه، پر از سنگ بود. تازه رسیدن به مرحله‌ای که سنگ‌ها رو بردارن...»

«کمیته یه پتو داده و یه گونی برنج. این چی میشه برای من؟»

«تازه خونه رو هم بسازن همه رو نمی‌سازن. مثلاً اسکلتش رو می‌سازه. بقیه وسایل از کجا میاد؟»

«الآن می‌گه برو وام بگیر و زمین بخر تا بیایم برات خونه بسازه. از کجا بیاریم؟»

«مثلاً سرمایه‌یک و وسایل خونه و... اینا رو کی می‌تونه بده؟»

در مؤلفه «گلایه و توقعات» نیز موارد قابل‌تأملی وجود دارد:

«{رسانه‌های محلی} به‌طور ویژه به کسی اشاره نمی‌کردن. مثلاً وضعیت مادر بزرگ من خیلی سخت بود و مشکلات‌شون با مشکلات عمومی فرق داشت.»

«بقیه زندگی رو از کجا بیاریم بخریم؟»

«فراموش شدیم...»

«مردم خودشون گرفتارن. چند ماه از سیل گذشته. دیگه کسی یاد ما نیست.»

«خونه که باشه آرامش هم هست. بعدش مسیر رفت‌وآمد.»

«بیشترین مشکل الآن بحث خونه است.»

بحث و نتیجه‌گیری

صدرايي (۱۳۹۶) اصول حکمرانی خوب را شامل، مشارکت، حاکمیت قانون، شفافیت، پاسخگویی، شکل‌گیری وفاق عمومی، حقوق مساوی – عدالت، اثربخشی و کارایی و مسئولیت‌پذیری عنوان می‌کند. در این تحقیق شاخص «شفافیت» و «مسئولیت‌پذیری» به‌هیچ‌عنوان در گفته‌های سیل‌زدگان لرستان قابل‌شناسایی نبود و این نشان‌دهنده ضعف نیروهای امدادی و نهادهای رسمی و دولتی در این دو شاخص است. وقتی «شفافیت» در هیچ‌یک از گروه‌ها قابل‌ردیابی نیست، جای خود را به عدم شفافیت خواهد داد و بروز بسیاری از مشکلات از عدم شفافیت آغاز خواهد شد. در شاخص مسئولیت‌پذیری نیز اعضای هیچ گروهی به این مؤلفه اشاره نکرده است.

این موضوع اثرات منفی خود را در «عدم مسئولیت‌پذیری» که مؤلفه‌ای در حکمرانی نامطلوب است نشان داده است.

همه این مؤلفه‌ها مانند زنجیر به هم متصل‌اند و در نبود یکی، باقی مؤلفه‌ها از کارکرد اصلی و مطلوب خود دور می‌شوند. بر این اساس هرچقدر ویژگی‌های مثبت مانند حاکمیت قانون، پاسخگویی و اثربخشی دولت در یک جامعه بیشتر باشد و فساد و مقررات اضافی، بی‌ثباتی سیاسی و خشونت کمتر شود، حکمرانی در آن جامعه به توسعه اقتصادی مناسب‌تری خواهد انجامید. این موضوع در زمان بحران بیش‌ازپیش خود را نشان می‌دهد.

بر اساس آنچه در گفتگوهای پنج گروه کانونی به دست آمد؛ با جامعه‌ای روبرو بودیم که خسارات ناشی از سیل، به‌شدت بر روند توسعه این استان لطمه وارد کرد. تاب‌آوری فردی و اجتماعی در این استان پیش از سیل نیز پایین بوده و پس از بروز بحران و مشکلات ناشی از سیل، این تاب‌آوری ضربه‌های جبران‌ناپذیری را تحمل کرده است.

از سویی هر جا که ارتباطات مشارکتی کارکرد بهتری داشت میزان تاب‌آوری افراد افزایش یافت و سهم مشارکت، بخشی از کاستی‌های سایر مؤلفه‌های حکمرانی مطلوب را جبران می‌کرد.

یکی از یافته‌های قابل‌تأمل در این تحقیق، مؤلفه «مشکلات ناشی از سیل» است. این مؤلفه بیشترین میزان ارجاع را در پنج گروه داشته است. سیل، خسارت‌های گسترده‌ای را وارد می‌کند اما آنچه می‌تواند از میزان خسارت‌ها و آثار منفی ناشی از بحران بکاهد؛ بی‌شک حکمرانی مطلوب است. ضعف حاکمیت در مواجهه با بحران‌ها و کاهش خسارات و آلام مردم آسیب‌دیده نتیجه‌ای جز یک جامعه آسیب‌پذیر از بحران با میزان تاب‌آوری پایین و ظرفیت سازگاری کم نخواهد داشت. مؤلفه «دردهای شخصی» نیز به‌طور مستقیم به میزان آسیب‌پذیری اشاره دارد و تاب‌آوری فردی را هدف قرار می‌دهد. در تجربه سیل لرستان، آنچه مغفول مانده، فراهم آوردن زمینه‌هایی برای تقویت تاب‌آوری اجتماعی و تأکید بر مؤلفه‌های اثرگذار حکمرانی مطلوب است.

مؤلفه «کودکان، زنان و سالمندان» و «مشکلات شغلی» از مؤلفه‌های پررنگ در گفتگوها بودند. این موضوع نشان می‌دهد که میزان آسیب‌پذیری در کودکان، زنان و سالمندان بیش از سایر گروه‌هاست و در گروه‌هایی که افراد سالمند حضور داشتند، مؤلفه‌هایی که به کاهش تاب‌آوری ارتباط داشتند بیشتر مورد ارجاع بوده‌اند. سیل اخیر در لرستان ضربه سختی به تاب‌آوری فردی و اجتماعی این منطقه و مردم آن وارد کرد.

در تجربه سیل لرستان مؤلفه‌ها و شاخص‌های حکمرانی مطلوب به شدت کم‌رمق و ناتوان بودند و همین موضوع زمینه را برای مشکلات بعدی و کژکارکردی سایر حوزه‌ها ایجاد کرده است. به گفته جاسبی و نفری (۱۳۸۸) سه نکته مهم در رابطه با حکمرانی مطلوب باید مورد توجه قرار گیرد: اول این که حکمرانی خوب به عنوان به وجود آورنده روابط متقابل، حمایت‌کننده و همکارانه بین دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی است. ماهیت این روابط فعال و ضرورت مکانیسم‌های قدرتمند برای تسهیل تعامل بین آن‌ها جزء مفروضات مهم و اساسی است. دوم این که حکمرانی خوب به عنوان مفهومی با چند ویژگی تعریف شده است؛ مشارکت، شفافیت در تصمیم‌سازی، پاسخگویی، حاکمیت قانون، توانایی پیش‌بینی آینده، اعمال دموکراتیک و آزادی‌های مدنی. سوم این که تفاوت میان سیاق‌ها و موقعیت‌ها باعث شده تا ویژگی‌های متنوعی در باب حکمرانی خوب مطرح شود. در واقع شاخص‌ها از نوع ایدئولوژی - بومی هستند و بر اساس چارچوب‌های سیاسی، فرهنگی و اجتماعی کشورها متنوع است.

با توجه به تأکید این تحقیق بر رویکرد بحران‌پذیر در مدیریت بحران، مدیریتی که پویا و تعاملی است و به بحران به عنوان زمینه‌ای برای توسعه و تغییرات مثبت نگاه می‌کند؛ شاخص‌های حکمرانی مطلوب می‌توانند با توجه به این رویکرد در خدمت مدیریت بحران قرار گیرند. شفافیت، پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری می‌توانند مقدمه‌ای برای رویکرد بحران‌پذیر باشند و تصمیمات کارآمد و اثربخش، حاکمیت قانون و مشارکت می‌تواند زمینه را برای تغییرات مثبت، توسعه همه‌جانبه و استفاده از ظرفیت‌ها در زمان بحران و پس‌از آن فراهم کند.

یکی از موضوعات «حکمرانی شایعات» است. نبود سخنگوی واحد و عدم پاسخگویی و نبود شفافیت در زمان بروز بحران، زمینه را برای بروز شایعات فراهم می‌کند و این اتفاق در سیل لرستان رخ داد و شایعات مختلفی از دلایل بروز سیل دست‌به‌دست می‌شد. نهادهای رسمی نسبت به پاسخگویی به موقع و سریع، اقدام مؤثری نکردند و رسانه‌های رسمی نیز اهمیتی به پاسخگویی در روزهای اول ندادند. زمانی گفتگوها و تکذیب‌ها شروع شد که برخی از شایعات به عنوان حقایق در اذهان مردم نقش بسته بود و متأسفانه پایین بودن سرمایه اجتماعی و اعتماد به دولتمردان و نهادهای رسمی، باعث شد تا شایعات بیشتر از خبرهای موثق موردپذیرش واقع شود. بنابراین همان‌طور که در یافته‌های فصل چهارم نیز ذکر شد، مردم از دلیل واقعی بروز سیل بی‌خبرند و حاکمیت نیز برای اصلاح نگرش و حذف شایعات اقدام مؤثری نکرده است.

یکی دیگر از موارد مهم درباره شاخص‌های حکمرانی، توجه به عملکرد نهادهای رسمی و دولتی است. پاسخگویی، اطلاع‌رسانی سریع و شفاف از جمله مواردی است که در این تحقیق و در همه گروه‌ها مدام تکرار شده است. مردم توقع داشتند که نهادهای رسمی و دولتی نسبت به وضعیت این افراد پاسخگو باشند و در نهایت شفافیت از شرایط و نحوه کمک‌رسانی‌ها حرف بزنند. ایرادات را بشنوند و در جهت رفع آن اقدام کنند. اما در تجربه سیل لرستان، به نظر می‌رسد بیشتر از پاسخگویی، با فرار از پاسخگویی روبرو بوده‌ایم. تصمیمات ناکارآمد گرفته می‌شد و اثرات آن مردم را دچار مشکلات تازه‌ای می‌کرد. اما نهادهای برای رسیدگی و پاسخگویی نبود. یا در خصوص توزیع کمک‌ها خلأ قانون و حاکمیت قانون به شدت در گفته‌های افراد حاضر در تحقیق قابل‌بررسی است. این موضوع زمینه را برای بی‌عدالتی فراهم کرد و در نتیجه کاهش سرمایه اجتماعی و به تبع آن کاهش تاب‌آوری را در پی داشته است.

توجه به عملکرد یکپارچه و مدیریت هماهنگ همه نهادهای رسمی و مردمی می‌تواند در زمان بحران به تاب‌آوری بیشتر جوامع ختم شود. به عنوان مثال در زمان بروز بحران، هلال احمر و صداوسیما و سازمان مدیریت بحران باید نسبت به عملکرد یکدیگر آگاهی کامل داشته باشند و موازی‌کاری‌ها و اشتباهات تا حد زیادی کاهش پیدا کند. از سوی دیگر توجه به پاسخگویی دقیق و شفاف به مردم بسیار مهم است. مردم آسیب‌دیده به شدت از نظر روحی آسیب‌پذیرند و سؤالات‌شان باید در اولویت پاسخگویی باشد نه در آخرین اولویت‌ها.

عمل به وعده‌ها نیز یکی دیگر از مواردی است که می‌تواند میزان تاب‌آوری را افزایش دهد. جوامع آسیب‌دیده‌ای که بعد از گذشت چندین ماه همچنان گلیه‌مند بودند و مشکلات‌شان حل نشده بود در بحران‌های بعدی، میزان بی‌اعتمادی‌شان به مراتب بیشتر است، سطح سرمایه اجتماعی به شدت کاهش می‌یابد و با چنین جامعه بحران‌زده و آشفته‌ای هیچ برنامه و تصمیمی به سرانجام مطلوب نمی‌رسد. بنابراین برای یک جامعه تاب‌آور باید از ابتدا روند معیوب را اصلاح کرد و از تجربیات پیشین درس گرفت.

منابع

- اردکانی، مریم (۱۳۹۰). رسانه‌های جمعی و مشارکت اجتماعی؛ بررسی نقش بهره‌مندی از رسانه‌های جمعی در میزان مشارکت اجتماعی دانشجویان دانشکده‌های علوم اجتماعی دانشگاه تهران و دانشگاه علامه طباطبائی. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد) دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.
- آریان، عاطفه (۱۳۹۱). ارتباطات و مشارکت شهروندان در توسعه شهری. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.
- ازکیا، مصطفی، غفاری، غلامرضا (۱۳۹۵). جامعه‌شناسی توسعه. تهران: دفتر پژوهش‌های موسسه کیهان.
- اشرفی خوزانی، فاطمه (۱۳۹۳). بلایای طبیعی از منظر حقوق بین‌الملل، با تأکید بر پیش‌نویس کمیسیون حقوق بین‌الملل. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم.
- افتخاری، اصغر. (۱۳۸۷). مدیریت رسانه‌ای بحران. فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی، شماره ۵۵. ۲۱-۵۲.
- افضلی، محدثه (۱۳۹۱). نقش و کارکرد شبکه‌های اجتماعی مجازی در مدیریت بحران. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشکده ارتباطات، دانشگاه صداوسیما جمهوری اسلامی ایران، تهران.
- اکبریه، حمیدرضا (۱۳۹۱). نقش شبکه‌های اجتماعی در جلب مشارکت اجتماعی؛ بررسی دیدگاه‌های دانشجویان کاربر فیس‌بوک در دانشگاه‌های شهر تهران. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). پردیس آموزش‌های نیمه‌حضور و تخصصی آزاد، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.
- الوانی، سیدمهدی، علیزاده ثانی، محسن (۱۳۸۶). تحلیلی بر کیفیت حکمرانی خوب در ایران. فصلنامه مطالعات مدیریت بهبود و تحول. شماره ۵۳. ۱-۲۴.
- آر. ملکات، سرینواس، لزی استیوز (۱۳۹۶). ارتباطات توسعه در جهان سوم. ترجمه شعبانعلی بهرام‌پور. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
- پاکبار خسروشاهی، علی (۱۳۹۷). طراحی الگوی مدیریت بحران در رسانه. فصلنامه رسانه. شماره ۳. ۱۲۵-۱۴۶.
- جاسبی، جواد، نفری، ندا (۱۳۸۸). طراحی الگوی حکمرانی خوب بر پایه نظریه سیستم‌های باز. فصلنامه علوم مدیریت ایران، شماره ۱۶. ۸۵-۱۱۷.
- حسینی جناب، وحید (۱۳۹۲). تاب‌آوری در برابر زلزله و برنامه‌ریزی مدیریت بحران و تجربیات ژاپن. تهران: موسسه آموزش عالی علمی کاربردی هلال ایران وابسته به جمعیت هلال احمر.
- خانیک، هادی (۱۳۸۴). ارتباطات توسعه؛ کاوشی در تعاریف مسئله بنیاد. فصلنامه رسانه. شماره ۶۴. ۱۰۶-۱۲۰.

خانیک، هادی (۱۳۸۷). ارتباطات مخاطره، ارتباطات بحران: زمینه‌ها، مفاهیم و نظریه‌ها، فصلنامه رسانه، شماره ۷۴. ۸۱-۱۰۵.

ربیعی، علی، پورحسینی، سمیراسادات (۱۳۹۲). مدیریت بحران و ریسک. تهران: دانشگاه پیام نور.
ربیعی، علی، پورحسینی، سمیراسادات. (۱۳۹۳). مدیریت بحران؛ مفاهیم، الگوها و شیوه‌های برنامه‌ریزی در بحران‌های طبیعی. تهران: تیسرا.

رفعیان، مجتبی، رضایی، محمدرضا، عسگری، علی، پرهیزکار، اکبر، شایان، سیاوش (۱۳۸۹). «تبیین مفهومی تاب‌آوری و شاخص‌سازی آن در مدیریت سوانح اجتماع‌محور»، فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا. شماره ۴. ۲۰-۴۰.

رمضان‌زاده لسبویی، مهدی (۱۳۹۵). مبانی و مفاهیم تاب‌آوری شهری؛ مدل‌ها و الگوها. گزارش شماره ۴۷۳. تهران: مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران.

سازمان جهانی هواشناسی: برنامه ویژه مدیریت سیلاب (۱۳۹۸). وجوه اجتماعی مدیریت جامع سیلاب و مشارکت ذی‌نفعان در آن. ترجمه آریا متین. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.

سام آرام، عزت‌الله، منصوری، سمانه (۱۳۹۶). تبیین و بررسی مفهوم تاب‌آوری اجتماعی و ارزیابی تحلیلی شاخص‌های اندازه‌گیری آن. فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، شماره ۳۲. ۱-۳۱.

سن، آمارتیا (۱۳۹۴). توسعه به‌مثابه آزادی. ترجمه وحید محمودی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
صدراپی، سیدصارم (۱۳۹۶). درآمدی بر مبانی نظری حکمرانی خوب؛ بررسی مقایسه‌ای وضعیت حکمرانی در امارات و بحرین. ماهنامه پژوهش ملل، شماره ۱۹. ۲۳-۳۷.

صلواتیان، سیاوش، روشندل اربطانی، طاهر (۱۳۹۰). مدیریت رسانه‌ای بحران؛ رویکردی پیشگیرانه. فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی، شماره ۲. ۱۴۹-۱۷۵.

صوفی مجیدپور، مسعود (۱۳۸۳). نظریه حکمرانی خوب به‌منزله سیاست توسعه. کتاب ماه علوم اجتماعی. ۱۱-۱۴.

طاهری عطار، غزاله (۱۳۸۹). الگوی ملت‌سازی در پرتوی حکمرانی خوب. (رساله دکترا). دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.

کاووسی کلاشمی، لیدا (۱۳۹۱). تئور برای توسعه به‌مثابه ابزار ارتباطی: امکان‌سنجی در ایران. (رسانه دکترا). دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.

کمانی، سیدمحمدحسین (۱۳۸۸). ارائه مدل مدیریت بحران (بلاای طبیعی) در ایران. (رساله دکترا). دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.

گل‌وردی، مهدی (۱۳۹۶). تاب‌آوری ملی: مروری بر ادبیات تحقیق. فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، شماره ۲۵. ۲۹۴-۳۱۰.

لدویت، مارگارت (۱۳۹۷). نگرشی انتقادی به توسعه جماعت محور. ترجمه منیژه نجم عراقی. تهران: نی.

محبوبی، لعی (۱۳۹۲). جایگاه روزنامه‌نگاری محیط‌زیست در مطبوعات ایران؛ بررسی چگونگی بازتاب رویدادهای مهم زیست‌محیطی سال ۱۳۸۹ در سه روزنامه سراسری ایران. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشکده علوم اجتماعی و ارتباطات، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.

مدنی قهفرخی، سعید (۱۳۹۶). وضعیت توسعه انسانی در ایران. تهران: کتاب پارسه.

مطهری، زینب‌السادات، فرزاد بهتاش، محمدرضا (۱۳۹۴). تبیین اجتماع‌محوری در مدیریت بحران با تأکید بر زلزله. گزارش شماره ۳۰۷. تهران: مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران.

مقدسی، فاطمه، امیدی، رضا، کریمیان، جلال، نوری، الهه، آشور، مریم، کاشی، فضا، عزیزی‌مهر، خیام (۱۳۹۶). دولت و تجربه‌های مدنی در ایران. تهران: کتاب پارسه.

مورگان، دیوید (۱۳۹۴). فوکوس گروه به‌مثابه پژوهش کیفی. ترجمه نصرت فتی. تهران: نی.

- Afzali, M. (2012). *The role and function of virtual social networks in crisis management* (Master's thesis). Faculty of Communications, Islamic Republic of Iran Broadcasting University, Tehran. (In Persian)
- Akbariyeh, H. (2012). *The role of social networks in social participation: A survey of Facebook-using students' perspectives in Tehran universities* (Master's thesis). Semi-Attended and Free Specialized Education Campus, Allameh Tabataba'i University, Tehran. (In Persian)
- Alvani, S. M., & Alizadeh Sani, M. (2007). *An analysis of the quality of good governance in Iran*. Quarterly Journal of Management Studies, Improvement and Transformation, 53, 1-24. (In Persian)
- Ardakani, M. (2011). *Mass media and social participation: Investigating the role of mass media usage in the level of social participation among social sciences students at the University of Tehran and Allameh Tabataba'i University* (Master's thesis). Faculty of Social Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran. (In Persian)
- Aryan, A. (2012). *Communication and citizen participation in urban development* (Master's thesis). Faculty of Social Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran. (In Persian)
- Ashrafi Khouzani, F. (2014). *Natural disasters from the perspective of international law, with an emphasis on the draft of the International Law Commission* (Master's thesis). Faculty of Law, University of Qom, Qom. (In Persian)
- Azkia, M., & Ghaffari, G. (2016). *Sociology of development*. Tehran: Kayhan Research Institute Publications. (In Persian)
- Betteridge, Brittny, Webber, Sophie (2019). Everyday resilience, reworking, and resistance in North Jakarta's kampungs. SAGE Journals, 2(4), 944-966. Doi: [10.1177/2514848619853985](https://doi.org/10.1177/2514848619853985)
- Bremner, Lindsay (2019). Planning the 2015 Chennai floods. SAGE Journals, published online: November 6, 2019. Doi: [10.1177/2514848619880130](https://doi.org/10.1177/2514848619880130)
- Diagne, Khady (2007). Governance and natural disasters: addressing flooding in Saint Louis, Senegal. Environment and Urbanization, 19(2), 552-562.
- Dimitrov, Roumen (2020). Communicating off the record. Sage journals, 9(1), 81-102. Doi: [10.1177/2046147X19841565](https://doi.org/10.1177/2046147X19841565)

- Eftekhari, A. (2008). *Media crisis management*. Communication Research Quarterly, 55, 21-52. (In Persian)
- Golvardi, M. (2017). *National resilience: A review of the literature*. Quarterly Journal of Strategic Public Policy Studies, 25, 294-310. (In Persian)
- Hosseini Jenab, V. (2013). *Resilience against earthquakes and crisis management planning: Lessons from Japan*. Tehran: Iranian Red Crescent Scientific-Applied Higher Education Institute. (In Persian)
- Jasebi, J., & Nafari, N. (2009). *Designing a good governance model based on open systems theory*. Iranian Management Sciences Quarterly, 16, 85-117. (In Persian)
- Kamani, S. M. H. (2009). *Proposing a crisis management (natural disasters) model for Iran* (Doctoral dissertation). Faculty of Management and Accounting, Allameh Tabataba'i University, Tehran.
- Kavousi Kalashmi, L. (2012). *Theater for development as a communication tool: Feasibility study in Iran* (Doctoral dissertation). Faculty of Social Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran.
- Khaniqi, H. (2005). *Development communication: Exploring fundamental definitions and issues*. Media Quarterly, 64, 106-120. (In Persian)
- Khaniqi, H. (2008). *Risk communication, crisis communication: Backgrounds, concepts, and theories*. Media Quarterly, 74, 81-105. (In Persian)
- Ledwith, M. (2018). *A critical perspective on community-based development* (M. Najm Iraqi, Trans.). Tehran: Ney Publishing. (In Persian)
- Madani Ghahfarrokhi, S. (2017). *The state of human development in Iran*. Tehran: Parseh Book. (In Persian)
- Mahboobi, L. (2013). *The status of environmental journalism in Iranian newspapers: Examining the coverage of major environmental events in 2010 in three Iranian national newspapers* (Master's thesis). Faculty of Social Sciences and Communications, Allameh Tabataba'i University, Tehran.
- Melkote, S. R., & Steeves, L. (2017). *Development communication in the Third World* (S. Bahrampour, Trans.). Tehran: Cultural and Social Studies Research Institute, Ministry of Science, Research, and Technology. (In Persian)
- Moghaddasi, F., Omid, R., Karimian, J., Nouri, E., Ashour, M., Kashi, F., & Azizi Mehr, K. (2017). *The state and civil experiences in Iran*. Tehran: Parseh Book. (In Persian)
- Morgan, D. (2015). *Focus groups as qualitative research* (N. Fathi, Trans.). Tehran: Ney Publishing. (In Persian)
- Motahari, Z. S., & Farzad Behtash, M. R. (2015). *Explaining community-based crisis management with an emphasis on earthquakes* (Report No. 307). Tehran: Tehran Urban Planning and Studies Center. (In Persian)
- Pollard, JA, Spencer, T, Brooks, SM (2018). The interactive relationship between coastal erosion and flood risk. SAGE Journals, 43(4), 574-585. Doi: [10.1177/0309133318794498](https://doi.org/10.1177/0309133318794498)
- Rabiei, A., & Pourhosseini, S. S. (2013). *Crisis and risk management*. Tehran: Payame Noor University. (In Persian)
- Rabiei, A., & Pourhosseini, S. S. (2014). *Crisis management: Concepts, models, and planning methods for natural disasters*. Tehran: Tisa. (In Persian)
- Rafieian, M., Rezaei, M. R., Asgari, A., Parhizkar, A., & Shayan, S. (2010). *Conceptualizing resilience and its indicators in community-based disaster management*. Quarterly Journal of Spatial Planning and Development, 4, 20-40. (In Persian)

- Ramadan-zadeh Lasboei, M. (2016). *Foundations and concepts of urban resilience: Models and frameworks* (Report No. 473). Tehran: Tehran Urban Planning and Studies Center. (In Persian)
- Sadraei, S. (2017). *An introduction to the theoretical foundations of good governance: A comparative study of governance in the UAE and Bahrain*. Monthly Nations Research Journal, 19, 23-37. (In Persian)
- Salavatian, S., & Roshandel Arbatani, T. (2011). *Media crisis management: A preventive approach*. Communication Research Quarterly, 2, 149-175. (In Persian)
- Sam Aram, E., & Mansouri, S. (2017). *Explaining and analyzing the concept of social resilience and evaluating its measurement indicators*. Quarterly Journal of Social Welfare Planning and Development, 32, 1-31. (In Persian)
- Sen, A. (2015). *Development as freedom* (V. Mahmoudi, Trans.). Tehran: University of Tehran Press. (In Persian)
- Sufi Majidpour, M. (2004). *The theory of good governance as a development policy*. Social Sciences Monthly Book, 11-14. (In Persian)
- Taheri Attar, G. (2010). *The nation-building model in light of good governance* (Doctoral dissertation). Faculty of Management and Accounting, Allameh Tabataba'i University, Tehran.
- World Meteorological Organization: Special Program for Flood Management. (2019). *Social aspects of integrated flood management and stakeholder participation* (A. Matin, Trans.). Tehran: Cultural and Social Studies Research Institute. (In Persian)

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی